

Verplichting tot voorziening

Een eerste evaluatie van Richtlijn 252 Voorzieningen

Frans van der Wel

SAMENVATTING Voor de jaarverslaggeving 2001 is de nieuwe Richtlijn 252 van kracht geworden; deze is gebaseerd op IAS 37. Door de nieuwe Richtlijn worden stringenter eisen gesteld aan de vorming van voorzieningen. Uit een beperkt praktijkonderzoek blijken nog geen grote effecten van de nieuwe Richtlijn. Stilgestaan wordt bij de verhouding tussen bijzondere waardeverminderingen van vaste activa en voorzieningen. Van een aantal specifieke voorzieningen worden toepassingskwesties behandeld. Mede gebaseerd op deze kwesties wordt ten slotte een beschouwing gewijd aan het verminderde belang van het matching-beginsel en het voorzichtigheidsbeginsel als gevolg van de nieuwe Richtlijn inzake voorzieningen.

1 Inleiding

Met ingang van het verslagjaar, dat begint op of na 1 januari 2001, is de nieuwe Richtlijn 252 Voorzieningen van kracht geworden. Ondernemingen waarvan de jaarverslaggeving dient te voldoen aan Titel 9 van Boek 2 BW, moeten met ingang van dat verslagjaar de nieuwe Richtlijn in acht nemen. Met opzet wordt op deze plaats gesproken over in acht nemen in plaats van integraal toepassen, omdat de Richtlijnen een grote mate van gezag hebben maar geen kracht van wet. Wel verwacht de Raad voor de Jaarverslaggeving omtrent de stellige uitspraken, waarvan er ook vele zijn opgenomen in Richtlijn 252, dat van deze uitspraken slechts wordt afgeweken indien voor deze afwijking goede gronden zijn.

Richtlijn 252 is gebaseerd op International Accounting Standard (IAS) 37 Provisions, Contingent Liabilities

and Contingent Assets. Deze standaard is in de Richtlijn grotendeels overgenomen.

Dit artikel heeft ten doel een overzicht te bieden van enige toepassingskwesties bij Richtlijn 252 en aan elk daarvan een korte beschouwing te wijden.

Allereerst wordt daartoe een algemene impressie gegeven van de gevolgen van Richtlijn 252 voor de verslaggeving van beursgenoteerde ondernemingen (paragraaf 2).

Daarna wordt vervolgd met een analyse van de samenhang tussen bijzondere waardeverminderingen van vaste activa enerzijds en voorzieningen anderzijds (paragraaf 3).

Vervolgens komt een aantal thema's aan de orde die samenhangen met specifieke voorzieningen, te weten:

- voorziening voor reorganisaties (paragraaf 4);
- verlieslatende contracten (paragraaf 5);
- voorziening voor groot onderhoud (paragraaf 6);
- voorziening voor arbeidsongeschiktheid (paragraaf 7).

Bij de behandeling van de zojuist genoemde onderwerpen zal blijken dat de toepassing van het matching-beginsel en het voorzichtigheidsbeginsel als gevolg van de nieuwe Richtlijn op de achtergrond is geraakt. Hieraan wordt in paragraaf 8 een beschouwing gewijd. Het artikel wordt besloten met een samenvatting en conclusies (paragraaf 9). Waar in het vervolg wordt gesproken over Richtlijn 252, wordt bedoeld de Richtlijn die van kracht is met ingang van het verslagjaar 2001, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld.

2 Het effect van Richtlijn 252: Een algemene impressie

De Richtlijn heeft in de eerste plaats een andere benadering van voorzieningen opgeleverd dan de oude regels over dit onderwerp, opgenomen in Richtlijn 252 (oud, 1998). De nieuwe regels zijn namelijk opge-

Prof. Dr. Mr. F. van der Wel is verbonden aan KPMG Accountants en de Vrije Universiteit, Amsterdam.

steld vanuit het perspectief van verplichtingen. Er moet sprake zijn van een in rechte afdwingbare verplichting of een zogeheten feitelijke verplichting. Dit is een duidelijk andere benadering dan die van Titel 9, artikel 374, waarin de risicobenadering en dus de voorzichtigheid werd gekozen als uitgangspunt voor de verantwoording van voorzieningen. Daarmee is niet gezegd dat Richtlijn 252 in strijd zou zijn met Titel 9. Wel beperkt de Richtlijn de toepassing van Titel 9 door de eis te stellen van het bestaan van een verplichting. Deze eis gaat namelijk verder dan die van een risico en reduceert daardoor de kring van omstandigheden in verband waarmee een voorziening wordt getroffen.

In de tweede plaats leidt hantering van Richtlijn 252 in zekere zin tot dichotomie in de toepassing van verslaggevingregels. Indien een verplichting leidt tot een voorziening, mag de voorziening niet alleen worden getroffen. Keuzevrijheid tussen wel of niet vormen bestaat niet.

Het is algemeen bekend dat met IAS 37 en Richtlijn 252 (nieuw) vooral werd beoogd om het wijd verbreide en wellicht ook arbitraire gebruik van voorzieningen te beteugelen. Ook in Nederland zijn recente onderzoeken bekend waarvan de uitkomsten wezen in de richting van een winststurend gebruik van voorzieningen. Ik verwijs naar ter Hoeven (1997) en Overboom en Vergoossen (1997). Voor een meer algemene uiteenzetting over winststuring verwijs ik naar Van Praag (2001).

Door een adequate omschrijving van verplichtingen als voorwaarde voor het treffen van voorzieningen zijn de regelgevers in het bereiken van deze doelstelling naar mijn mening in opzet goed geslaagd. Het

ontbreken van keuzevrijheid leidt ertoe dat de in eerdere literatuur wel geconstateerde stuurbaarheid van het resultaat door het management met behulp van voorzieningen, als gevolg van de komst van de Richtlijn, in principe belangrijk is beperkt. Die beperking heeft overigens geen betrekking op de schattingen die het management moet doen ten behoeve van de vaststelling van de omvang van een voorziening. Daarin blijft dus subjectiviteit bestaan.

Afgezien van de beoogde beteugeling van het te ruime gebruik van voorzieningen zou toepassing van de gestelde regels van Richtlijn 252 ook tot meer vergelijkbaarheid moeten leiden tussen ondernemingen, zodat de transparantie op de steeds meer globale kapitaalmarkt wordt bevorderd. Ook hierbij moet de kanttekening worden geplaatst dat de schattingen van het management van verschillende ondernemingen kunnen verschillen, zodat de vergelijkbaarheid in ieder geval niet volkomen is.

Het is mede daarom moeilijk om een voorspelling te doen over de gevolgen van deze Richtlijn in de praktijk van de verslaggeving.

Uit een beperkt onderzoek van de jaarrekeningen 2001 van de AEX hoofdfondsen en midkapfondsen blijkt het volgende. Bij 60% van deze fondsen doet zich in 2001 een stijging van het totale niveau van de voorzieningen voor. De post overige voorzieningen neemt bij ongeveer 45% van de fondsen af, bij 30% van de fondsen toe, terwijl bij ongeveer een kwart van de fondsen de post overige voorzieningen gelijk blijft. Onder die overige voorzieningen komt een grote diversiteit voor, aangeduid met garanties, milieu, juridische procedures; veelal gehanteerd als combinatie, waarbij onder de noemer 'overige' meerdere voorzieningen zijn samengenomen zonder specificatie.

Tabel 1. Procentuele mutaties voorzieningen 2001

| Type voorziening | minimum | 1e kwartiel | mediaan | 3e kwartiel | maximum | gemiddeld | standaard-deviatie | aantal ondernemingen |
|--------------------|----------|-------------|---------|-------------|---------|-----------|--------------------|----------------------|
| Totaal | - 94,91 | - 8,30 | 5,83 | 24,98 | 573,76 | 27,72 | 95,41 | 49 |
| Pensioenen | - 100,00 | - 9,26 | 4,16 | 12,00 | 204,55 | 5,40 | 54,09 | 43 |
| Belastinglatenties | - 82,00 | - 9,51 | 12,12 | 40,41 | 1300,00 | 71,64 | 249,51 | 40 |
| Reorganisatie | - 85,85 | - 39,77 | 3,94 | 63,95 | 376,85 | 52,61 | 132,96 | 33 |
| Garanties | - 83,87 | - 31,11 | - 8,70 | 19,10 | 100,00 | - 2,48 | 51,83 | 9 |
| Milieu | - 52,17 | - 10,74 | - 4,52 | - 0,76 | 81,19 | 2,60 | 48,52 | 5 |
| Ass. Eigen risico | - 100,00 | - 62,50 | - 50,00 | - 42,05 | - 18,18 | - 54,55 | 33,81 | 4 |
| Groot onderhoud | - 100,00 | - 100,00 | - 58,06 | - 10,25 | 7,35 | - 52,19 | 56,03 | 4 |
| Overig | - 100,00 | - 17,31 | - 5,31 | 22,39 | 586,45 | 21,59 | 115,29 | 37 |

Noot: mutaties in procenten ten opzichte van beginstand

Overigens blijkt, zie daarvoor ook tabel 1, dat de spreiding van de mutaties in voorzieningen zo groot is dat niet kan worden geconcludeerd dat de introductie van de Richtlijn heeft geleid tot systematische beperking van de omvang van de voorzieningen.

Hetzelfde beperkte onderzoek is uitgevoerd over het jaar 2000, toen de Richtlijn wel reeds was uitgevaardigd maar nog niet 'verplicht' van toepassing was; voor dat jaar leidt het onderzoek niet tot wezenlijk andere conclusies.

Ik wijs er nog op dat de frequentie en de omvang van voorzieningen en mutaties daarin bij de geselecteerde fondsen niet representatief behoeven te zijn voor de totale populatie rechtspersonen die onder Titel 9 BW2 vallen. Voorts zijn in de navolgende paragrafen enige voorzieningen behandeld die in de tabel als zodanig niet voorkomen, omdat zij, veelal niet separerbaar, in de jaarrekening voorkwamen als onderdeel van een andere voorziening, meestal de categorie 'overige'.

3 Samenhang met bijzondere waardeverminderingen

In de vorige paragraaf werd geconcludeerd dat als gevolg van Richtlijn 252 het in opzet moeilijker werd een voorziening te treffen. Hierbij past een kanttekening. In het verleden speelden namelijk mogelijke waardeverminderingen van activa veelal mee bij de bepaling van voorzieningen. In de bepaling van voorzieningen werden immers ook vaak de mogelijke waardeverminderingen van vaste activa betrokken die nog niet waren ingetreden. De wet en de vroegere tot 2001 geldende Richtlijn 252 lieten die ruimte doordat voor toekomstige waardeverminderingen een voorziening mocht worden gevormd (Van der Wel, 2001, p. 551). Thans geeft Richtlijn 252 die ruimte niet meer, maar deze is, zo zou men kunnen zeggen, verplaatst naar Richtlijn 121. Eveneens met ingang van het verslagjaar 2001 is namelijk geïmplementeerd Richtlijn 121 Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa. Deze Richtlijn die is gebaseerd op IAS 36 Impairment, behelst bij de mogelijke afwaardering van vaste activa een belangrijke subjectiviteit. Dit wordt veroorzaakt door de introductie van nogal subjectieve indicatoren voor het mogelijk bestaan van bijzondere waardeverminderingen van vaste activa (Richtlijn 121, alinea 203), in samenhang met de sterk kwalitatief geformuleerde berekeningswijze voor de bepaling van de zogeheten realiseerbare waarde (alinea 310 van diezelfde Richtlijn). Overigens is dit geen

kritiek op de Richtlijn als zodanig; er worden immers nu gedetailleerde regels gesteld voor het berekenen van waardeverminderingen. De subjectiviteit is het logisch gevolg van het hanteren van schattingen over lange toekomstige perioden.

Niettemin kan worden gesteld dat al met al een flinke stuurbaarheid in stand lijkt te blijven.

De toepassing van Richtlijn 121 betreft overigens naar zijn aard veel meer de industriële onderneming met veel vaste activa dan de dienstverlenende en handelsonderneming. Voor de dienstverlenende en handelsondernemingen zit de waarderingsproblematiek immers veeleer aan de kant van contracten met personeel, cliënten en afnemers, huur van kantoren, distributiecentra en dergelijke, waarvoor de regels van Richtlijn 121 niet gelden. Mogelijke waarderingsproblemen manifesteren zich bij de laatstgenoemde categorieën van ondernemingen daarom meer in de verlieslatende contracten. Richtlijn 252 voorziet in de vorming van voorzieningen daarvoor.

De conclusie van beide voorgaande paragrafen is dat de mogelijkheden voor het treffen van voorzieningen zijn beperkt door de introductie van het criterium van de verplichting, maar dat de effecten ervan mogelijk beperkt blijven, als gevolg van de subjectiviteit in de schattingen en als gevolg van Richtlijn 121 Waardeverminderingen.

4 De voorziening voor reorganisaties

De vraag kan worden gesteld of de introductie van Richtlijn 252 voor het vormen en gebruik van de reorganisatie voorziening een goed instrument is gebleken om het te royale gebruik van deze voorziening te beteugelen.

Over de voorzieningen voor reorganisaties hebben in het verleden verschillende auteurs geschreven: Hoogendoorn (1997, p. 187) meldt dat uit onderzoek in 1993 bleek dat bij 60% van de vijftig grootste Nederlandse ondernemingen reorganisatievoorzieningen voorkwamen. Uit het onderzoek van Jacobs en Van der Wel (1997, p. 66) blijkt dat bij bijna 70% van alle hoofd- en midkapfondsen per 1 januari 1997 reorganisatievoorzieningen op de balans prijken. De nieuwe regels bieden voor de vorming van reorganisatievoorzieningen duidelijke afgrenzingen.

Wel kan er over een aantal fenomenen enige discussie ontstaan: ik noem de volgende situaties met mijn opinie over de verantwoording van een voorziening ter zake:

- 1 Kosten van ontslag van medewerkers. De kosten van salaris en andere vergoedingen na de ontslagdatum moeten worden voorzien, evenals de kosten van begeleiding bij zogeheten outplacement, voorzover deze overigens betrouwbaar te schatten zijn. Zie Richtlijn 252 alinea 211 en volgende.
- 2 De kosten van salaris en andere vergoedingen tot de ontslagdatum van werknemers die zullen worden ontslagen. Deze kosten mogen niet in een voorziening worden opgenomen, ook al is de werknemer in die periode minder productief. De reden hiervoor is dat tijdens de periode dat de bedrijfsactiviteiten nog worden voortgezet, de kosten en baten daarvan aan die periode behoren toe te komen. Met de werknemer bestaat een zogenoemd 'executory contract', dit is een contractuele relatie waarin beide nog aan hun verplichtingen moeten voldoen: de werknemer om te werken, de werkgever om de werknemer te betalen.
- 3 Kosten van reeds op non actief gestelde werknemers. Deze kosten dienen te worden voorzien voor de gehele periode tot ontslagdatum, omdat alsdan tegenover de verplichting tot salaris geen werkverplichting van de werknemer meer staat. Zie Richtlijn 252, alinea 216.
- 4 Kosten van suppletie van salaris voor werknemers die een nieuwe betrekking aanvaarden bij de rechtspersoon, maar daarvoor een mindere honorering ontvangen dan voorheen en ter vergoeding van de inkomensachteruitgang gedurende een bepaalde periode een zekere suppletie krijgen. Deze kosten mogen niet in een voorziening zijn begrepen omdat de vergoeding niet wordt betaald aan werknemers van wie het dienstverband wordt beëindigd, terwijl het voorts kosten betreft van doorlopende activiteiten. Voor deze kosten mag op grond van alinea 216 van Richtlijn 252 geen voorziening worden getroffen.
- 5 Kosten van verhuizing van doorlopende activiteiten. Deze kosten mogen niet in een voorziening worden opgenomen omdat het om activiteiten gaat waar toekomstige opbrengsten tegenover staan. Zie Richtlijn 252, alinea 215.
- 6 Kosten van wijziging van activiteiten en opstarten van nieuwe activiteiten. Deze kosten mogen niet worden voorzien omdat zij geen betrekking hebben op te beëindigen dienstverbanden, respectievelijk te beëindigen activiteiten, maar juist op nieuwe of gewijzigde activiteiten, waartegenover in de toekomst verwachte opbrengsten staan.

Uit deze voorbeelden blijkt ook de dichotomie die reeds eerder in dit artikel werd aangeduid.

- 7 Enige discussie kan ontstaan over de inhoud van de in alinea 211 van Richtlijn 252 gestelde eis dat voor

het vormen van een voorziening naast het geformaliseerde en gedetailleerde plan ook de gerechtvaardigde verwachting moet zijn gewekt dat de reorganisatie zal worden uitgevoerd bij hen voor wie de reorganisatie gevolgen zal hebben door met de reorganisatie te beginnen of door de hoofdlijnen ervan bekend te maken aan hen voor wie de reorganisatie gevolgen zal hebben.

De vraag die daarbij wel rijst, is hoe specifiek het begrip 'betrokkenen' moet worden geïnterpreteerd: is het voldoende als bekend wordt gemaakt dat van het totale personeelsbestand van 10.000 er 400 zullen worden ontslagen? Nee, wat er in ieder geval nodig is, is dat de locatie en functie van betrokkenen duidelijk zijn, bijvoorbeeld: het gaat om de twee vestigingen van de groep in Italië en om magazijn- en kantoorpersoneel. Maar is dat voldoende? Naar algemene opvatting is dit wel zo, maar geheel in overeenstemming met IAS 37 is het wellicht niet. In voorbeeld 5B behorende bij die standaard wordt namelijk gesteld: *'On 12 December 2000, the board of an enterprise decided to close down a division making a particular product. On 20 December 2000 a detailed plan for closing down the division was agreed by the board; letters were sent to customers warning them to seek an alternative source of supply and redundancy notices were sent to the staff of the division.'*

Dit lijkt er op te wijzen dat het om individuele gevallen gaat en niet slechts om functie en locatie. Nogmaals, in Nederland wordt die eis van individualisering niet zo specifiek gesteld.

Uit het eerder genoemde onderzoek naar voorzieningen in de jaarrekening 2001 van de AEX hoofdfondsen en de midkapfondsen blijkt overigens niet dat de Richtlijn heeft geleid tot een mindere frequentie van deze voorziening. Het aantal fondsen dat een stijging meldde in de reorganisatievoorzieningen was iets hoger dan het aantal ondernemingen met een daling. Bij ongeveer een derde van deze fondsen kwam de voorziening niet voor. De stijging kan overigens worden veroorzaakt door de verslechterde economische omstandigheden en daardoor noodzakelijk geworden maatregelen. Op grond van het onderzoek zijn hieromtrent evenwel geen uitspraken te doen. De aan het begin van deze paragraaf gestelde vraag is op grond van het onderzoek qua effectiviteit niet te beantwoorden.

5 Verlieslatende contracten

Een andere vraag die opkomt, is of Richtlijn 252 goede regelgeving biedt voor het vormen van de voorzie-

ning voor verlieslatende contracten, mede in relatie tot verliesgevende activiteiten die niet mogen worden voorzien.

Op grond van alinea 202 en 203 van Richtlijn 252 dienen ondernemingen een voorziening op te nemen voor de na balansdatum te ontvangen prestatie en de na balansdatum te verrichten tegenprestatie uit hoofde van een contract indien dit verschil negatief is voor de onderneming.

Veelal wordt als voorbeeld van deze zogeheten verlieslatende contracten genoemd het schoonmaakcontract waarbij het schoonmaakbedrijf gebonden is voor meerdere jaren, maar uit de opbrengst van het contract de personeelskosten niet zal kunnen goedmaken. Voor dit verlies moet een voorziening worden gevormd.

Ten aanzien van toekomstige operationele verliezen is het daarentegen niet toegestaan om deze te voorzien (zie ook alinea 212 van Richtlijn 252). Indien de onderneming bijvoorbeeld in het kader van een reorganisatie verlieslatende activiteiten beëindigt, mag het operationele verlies op de uitloop van die activiteiten niet worden voorzien.

Dit verschijnsel kan worden verklaard vanuit een consistente hantering van de activa en verplichtingenbegrippen onder IAS. Immers, er is bij operationele verliezen geen juridische of feitelijke verplichting jegens derden.

Toch leidt dit tot een vreemde uitkomst omdat de verliezen op die uitloop economisch onontkoombaar zijn. Als voorbeeld zou men kunnen noemen de situatie dat een productiebedrijf weliswaar een vestiging over drie maanden zal sluiten, maar uit economische overwegingen tot die datum doorproduceert. De productie is weliswaar verliesgevend, maar onmiddellijke beëindiging zou leiden tot hogere sluitingsverliezen.

Om dit probleem op te lossen, zou, mits wordt voldaan aan alle andere vereisten voor het vormen van een reorganisatievoorziening, ook bij beëindiging van activiteiten voor deze verliezen een voorziening moeten worden opgenomen. Mijns inziens zijn deze verliezen een onvermijdelijk gevolg van het reorganisatieplan, is er een uitstroom van middelen aan verbonden en is de omvang daarvan betrouwbaar te calculeren. Economisch gezien goede aanleiding tot het vormen van een voorziening, evenwel en wellicht ten overvloede, onder Richtlijn 252 is deze niet geoorloofd.

6 Voorziening voor groot onderhoud

Bij de implementatie van IAS 37 in Richtlijn 252 zijn ten aanzien van groot onderhoud drie verwerkingsmogelijkheden gecreëerd; deze zijn overigens inmid-

dels met ingang van de Richtlijnen Editie 2001 niet meer opgenomen in Richtlijn 252 Voorzieningen, maar in Richtlijn 212 Materiële vaste activa, in de alinea's 233 en volgende.

De eerste twee verwerkingsmogelijkheden zijn die van IAS 16 en SIC 23: De eerste mogelijkheid is dat het gehele met groot onderhoud gemoeide bedrag in één keer ten laste van het resultaat wordt gebracht.

De tweede mogelijkheid is dat de rechtspersoon een afzonderlijke component van het actief heeft onderscheiden waarop het bedrag van het groot onderhoud betrekking heeft; deze afzonderlijke component wordt afzonderlijk afgeschreven om de waardevermindering van die component die door het groot onderhoud wordt vervangen of hersteld, tot uitdrukking te brengen.

Voorwaarden voor de toepassing van deze methode zijn dat het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen van het materieel vast actief naar de rechtspersoon zullen toevloeien, terwijl de uitgaven voor groot onderhoud betrouwbaar moeten kunnen worden vastgesteld.

Deze beide methoden worden overigens in zowel SIC 23 als Richtlijn 252 als één geheel behandeld.

Als derde mogelijke verwerkingswijze wordt in Richtlijn 212, alinea 235 genoemd dat een voorziening voor groot onderhoud wordt gevormd, die wordt opgebouwd over de periode die telkens verloopt tussen twee opeenvolgende onderhoudsbeurten.

De meest gangbare gedachte is dat de tweede en derde methode slechts leiden tot een verschil in presentatie, maar dit is niet het geval. Over de gehele levensduur genomen leiden beide methoden wel tot dezelfde uitkomst, maar niet tussentijds. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat bij toepassing van methode twee in feite een dubbele last wordt verantwoord, te weten afschrijving over de component van het groot onderhoud over de levensduur van het actief als geheel, terwijl daarnaast de last uit hoofde van de vorming van de voorziening wordt gevormd. Tot een permanent verschil leidt dit niet, want in de periode tussen het laatste groot onderhoud en het einde van de economische levensduur van het actief als geheel wordt geen voorziening meer opgebouwd, zodat in die periode de last bij toepassing van de derde methode lager is dan die bij toepassing van de tweede methode, omdat bij de derde methode in die laatste periode ook nog de afschrijving over het laatste groot onderhoud wordt verantwoord.

Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Een machine wordt gekocht met een aanschaffingswaarde van € 50 miljoen. De economische levensduur van het actief is 20 jaar; de restwaarde is nihil. Elke vijf jaar moet groot onderhoud worden gepleegd, waarvan de kosten ongeveer € 5 miljoen bedragen. Bij de tweede methode (Componentenbenadering) leidt dit tot de volgende uitkomst in de winst- en verliesrekening:

Jaar 1 tot en met 15

Afschrijving machine (exclusief onderhoud):

5% van € 45 miljoen: € 2,25 miljoen

Afschrijving component groot onderhoud:

20% van € 5 miljoen: € 1 miljoen

Totaal € 3,25 miljoen

Toepassing van methode 3 leidt in die jaren tot de volgende last:

Afschrijving machine:

5% van € 50 miljoen: € 2,5 miljoen

Voorziening groot onderhoud:

20% van € 5 miljoen: € 1 miljoen

Totaal € 3,5 miljoen

Na 15 jaar is er dus bij toepassing van de derde methode € 3,75 miljoen (15 x 250) meer als last verantwoord dan bij toepassing van de componentenbenadering. Dit wordt 'goedgemaakt' in de jaren 16 tot en met 20, omdat in die jaren de jaarlijkse last bij de componentenbenadering nog steeds € 3,25 miljoen bedraagt, terwijl bij toepassing van de derde methode (voorziening) de last beperkt blijft tot de afschrijving over het actief van € 2,5 miljoen. 5x het jaarlijkse verschil van € 750.000 loopt op tot € 3,75 miljoen.

De conclusie ligt voor de hand dat componentenbenadering tot een betere resultaats- en vermogenspresentatie leidt. De vraag is of het toch niet tijd is om de derde methode uit de Richtlijnen te schrappen. De componentenbenadering leidt toch tot een betere verdeling van lasten gedurende de levensduur van het actief, mits inderdaad de component groot onderhoud afzonderlijk wordt geregistreerd.

De eerste methode zal overigens binnen niet al te lange tijd waarschijnlijk verdwijnen, omdat in de Exposure Draft of proposed improvements to International Accounting Standards is voorzien in het verplicht stellen van de componentenbenadering in de voorgestelde wijziging van de alinea 12 en volgende van IAS 16. Te verwachten valt dat de Nederlandse Richtlijnen daarin wel zullen volgen.

7 Voorziening voor arbeidsongeschiktheidskosten

Internationale regels kunnen onmogelijk alle situaties omvatten die zich in de verschillende landen kunnen voordoen. Dit geldt ook voor IAS 37 en de in dit verband relevante IAS 19 Employee Benefits. In Nederland kennen wij de WAO-verplichting die publiek kan worden verzekerd. Indien de onderneming de potentiële toekomstige schade verzekert in het publieke stelsel (Pemba), leidt de premiedifferentiatie er in feite toe dat de schade van die ondernemingen weliswaar verzekerd is, maar dat de premie daarvoor wordt verhoogd of verlaagd in evenredigheid, al naar gelang er veel of weinig schade is. Het mechanisme daarvoor is zodanig uitgewerkt dat ondernemingen op basis van hun bekende schadegevallen de premie(stijging) voor de komende vijf jaar kunnen berekenen.

Ondernemingen kunnen ook optreden als eigen risicodragers. Indien de rechtspersoon de verplichting tot doorbetaling aan (voormalige) personeelsleden heeft, dient hiervoor een voorziening te worden gevormd ter grootte van het bedrag van de bezoldiging inclusief werkgeverslasten.

Aanvankelijk was het in Richtlijn 252 verboden om indien via de Pemba publiek verzekerd werd, voor de lasten uit hoofde van de premiedifferentiatie een voorziening te vormen. In de Richtlijnen, editie 2001 is dit vervolgens toegestaan, maar met loslating van het principe dat indien er een verplichting is, de voorziening moet worden gevormd. Dit lijkt mij een weinig consequente handelwijze; beter zou zijn de vorming van een voorziening voor een dergelijke situatie verplicht te stellen.

De vorming van een voorziening is immers geboden indien aan de volgende drie criteria wordt voldaan:

- 1 De rechtspersoon heeft een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting.
- 2 Het is waarschijnlijk dat de afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen met zich meebrengt.
- 3 Er kan een betrouwbare schatting worden gemaakt van de omvang van die verplichting.

Aan alle drie criteria is hier voldaan, zodat de voorziening eigenlijk zou moeten worden gevormd.

8 Het toerekeningsbeginsel en het voorzichtigheidsbeginsel

De regelgeving die in de afgelopen jaren vanuit het

internationale circuit in de Nederlandse regelgeving is ingebracht, is gebaseerd op het continuïteitsbeginsel en het toerekeningsbeginsel. Het continuïteitsbeginsel staat in dit verband niet ter discussie, zodat dit beginsel hier met rust kan worden gelaten. Dit is anders met het toerekeningsbeginsel; ook het voorzichtigheidsbeginsel moet aan de orde komen.

Het toerekeningsbeginsel, zoals dat in het Stramien (alinea 22) is geformuleerd, in navolging van het Conceptual framework van de International Accounting Standards Board (IASB), beoogt de toepassing van het kasstelsel bij de registratie van baten en lasten te vermijden. In IAS 1 Presentation of Financial Statements worden voorts in alinea 26 baten en lasten met elkaar in verband gebracht in het matching-beginsel. De toepassing daarvan wordt echter gemitigeerd doordat voorrang wordt verleend aan de toepasbaarheid van de definities van activa en verplichtingen: *'However the application of the matching concept does not allow the recognition of items in the balance sheet which do not meet the definition of assets or liabilities'*. Dit vloeit vanzelfsprekend voort uit de benadering van de verslaggeving via de balans, zoals in de internationale verslaggevingsstandaarden gebeurt. In de internationale verslaggevingsstandaarden, en in navolging daarvan, inmiddels ook grotendeels in de Nederlandse regelgeving wordt de verslaggeving opgebouwd vanuit de definitie van activa en verplichtingen. De IAS'en en de Richtlijnen zijn hiervan in de loop van de jaren doortrokken geraakt.

Vanuit de cultuur van de verslaggeving waarin vrijheid de boventoon voerde – niet in het minst in Nederland – is een strakkere aansturing door de regelgevers van wat als activa en passiva kan worden beschouwd, wenselijk gebleken. Nogmaals zij gerefereerd aan de onderzoeken van onder andere Overboom en Vergoossen (1997) en Ter Hoeven (1997).

Vanuit de vrijheid van algemene bedrijfseconomische beginselen zijn we de andere kant opgegaan van nauwkeurige definities van activa en verplichtingen. Matching is dus enigszins ondergeschikt geraakt.

Vervolgens het voorzichtigheidsbeginsel: in het Stramien is dit beginsel onderdeel van de kwaliteitseis van betrouwbaarheid en heeft dus slechts een onzelfstandige positie. De voorzichtigheid blijkt bij nauwkeurige lezing van het stramien betrekking te hebben op 'een mate van zorg bij het vormen van oordelen die nodig zijn bij het maken van noodzakelijke schattingen in situaties van onzekerheid, zodanig dat activa of baten niet te hoog en vreemd vermogen of kosten niet te laag worden weergegeven'.

Er is als gevolg van de nieuwe Richtlijnen een groot gebied ontstaan tussen:

- enerzijds de verplichting zoals omschreven in IAS 37 en Richtlijn 252 die moet leiden tot een voorziening, en
- anderzijds het continuïteitsvraagstuk dat uiteindelijk leidt tot verantwoording op liquidatiebasis, waarin voorzieningen niet zijn toegestaan.

Stel: een onderneming heeft gedurende een aantal jaren haar organisatie verwaarloosd en haar informatiesystemen niet consistent gehouden, als gevolg waarvan zich een toenemend aantal problemen voordoet bij de verwerking van gegevens en het verkrijgen van informatie uit die gegevens. De omzet maakt niettemin een voorspoedige ontwikkeling door en er wordt nog een resultaat getoond dat aandeelhouders tot tevredenheid stemt, aangezien de commerciële functie goed opereert en de operationele systemen die voor de verkoop nodig zijn, wel op orde zijn. Dit geldt evenwel niet voor aansluiting met en doorkoppeling naar andere systemen.

Voor deze casus verbiedt Richtlijn 252 het vormen van voorzieningen omdat gebreken in de organisatie en achterstanden in automatisering niet voldoen aan de criteria voor het vormen van voorzieningen.

De rechtspersoon heeft namelijk geen in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting. Daarvoor is op grond van alinea 104 van Richtlijn 252 nodig dat die verplichting ten opzichte van derden bestaat. Deze verplichting ten opzichte van derden ontbreekt evenwel, en sterker nog: het kan zich voordoen dat de directie de problematiek niet (ten volle) onderkent en dus geen maatregelen op het oog heeft.

Wat nu als na enkele jaren blijkt dat het roer om moet, dat grote kosten moeten worden gemaakt om de onderneming weer in control te krijgen? Zouden aandeelhouders en andere belanghebbenden zich toch niet misleid voelen?

Let wel: met het zojuist gestelde beoog ik niet de deur open te zetten voor algemene reorganisatievoorzieningen of algemene automatiseringsvoorzieningen. Wel ben ik van oordeel dat waar grote problemen kunnen ontstaan voor ondernemingen door het niet op orde hebben van hun organisatie of informatievoorziening in verhouding tot de omvang en complexiteit van de onderneming, de verslaggevingregels in het algemeen en Richtlijn 252 ons met een onopgelost probleem laten. En ik denk dat het probleem ook onoplosbaar blijft. Indien bestuur en toezichthouders

er niet van overtuigd zijn dat er een probleem is waarvoor maatregelen moeten worden genomen, kan dat inzicht niet door regelgeving voor de jaarverslaggeving tot stand worden gebracht.

Natuurlijk zal, op het moment dat dit inzicht er wel is en maatregelen worden genomen die alsdan tot voorzieningen leiden, de vraag rijzen of dit niet eerder had moeten. Maar dit is dan inderdaad een vraag van governance en van verantwoording daarover, maar het is niet een vraag over al dan niet tijdige verantwoording van voorzieningen. Het voorzichtigheidsbeginsel loopt dus geen gevaar in termen van verslaggeving.

9 Slot

In dit artikel is een aantal voorzieningen besproken, in het licht van het eerste jaar van toepassing van Richtlijn 252. Uit onderzoek naar de jaarverslaggeving 2001 van de AEX- en Midkapfondsen kan geen conclusie worden getrokken omtrent de mogelijke effecten van de nieuwe Richtlijn. De uitkomsten zijn daarvoor te divers. Gewezen werd op de wisselwerking met Richtlijn 121, Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa. Vervolgd werd met een uiteenzetting van enige toepassingsvraagstukken ten aanzien van reorganisatievoorzieningen, de ongelijke behandeling van verlieslatende contracten en operationele verliezen in praktisch gezien dezelfde omstandigheden, de gevolgen van het vervangen van de voorziening groot onderhoud door de componentenbenadering in de waardering en afschrijving van vaste activa, en de afgenomen betekenis van het matchingbeginsel en het voorzichtigheidsbeginsel. De verminderde betekenis van dit laatste beginsel kan tot gevolg hebben dat risico's zich niet tijdig vertalen in kosten. Dit is echter een vraagstuk aan governance dat zich niet laat oplossen met regels voor het treffen van voorzieningen. ■

Literatuur:

- Arnold, C.A., G.A. Arnold en C.P.M. Overboom, (1998), Ontwikkelingen rond voorzieningen, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 72/3, maart, pp. 93-105.
- Hoeven, R.L. ter, (1997), *Reorganisatie en jaarrekening*, Delwel, 's-Gravenhage.
- Hoogendoorn, M.N., (1997), *Voorzieningen in de jaarrekening*, Delwel, 's-Gravenhage.
- International Accounting Standards Committee, (1998), *IAS 37: Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets*.
- International Accounting Standards Board, (2002), *Exposure draft of Proposed Improvements to International Accounting Standards*.
- Jacobs, H.L. en F. van der Wel, (1997), Voorzieningen, in: J.A.G.M. Koevoets; L.G. van der Tas en R.G.A. Vergoossen (redactie), *Het jaar 1996 verslagen. Onderzoek jaarverslaggeving Nederlandse ondernemingen*, NIVRA Geschriften 67, Koninklijk NIVRA, Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer, pp. 55-77.
- Overboom, C.P.M. en R.G.A. Vergoossen, (1997), Voorzieningen en jaarrekeningbeleid, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 71/9, september, pp. 405-416.
- Praag, B. van, (2001), *Earnings Management; Empirical Evidence on Value Relevance and Income Smoothing*, proefschrift UVA, Tinbergen Institute Research Series, no. 251.
- Raad voor de Jaarverslaggeving, (2001), *Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving*, Jaareditie 2001, Kluwer, Deventer.
- Standing Interpretations Committee, (1999), *Interpretation SIC – 23, Property, Plant and Equipment – Major Inspection or Overhaul Costs*.
- Wel, F. van der, (2001), Voorzieningen, in: M.N. Hoogendoorn, J. Klaassen en F. Krens (redactie), *Verslaggeving in theorie en praktijk*, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, pp. 538-562.